

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
Полтавський державний медичний університет

Іващенко О.Д., Нікозять Ю.Б., Копанцева Л.М.

МЕДИЧНА ХІМІЯ

Модуль I.
КИСЛОТНО-ОСНОВНА РІВНОВАГА
ТА КОМПЛЕКСОУТВОРЕННЯ В БІОЛОГІЧНИХ СИСТЕМАХ

*для здобувачів вищої освіти медичних
факультетів закладів вищої освіти МОЗ України*

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

2-ге видання, виправлене і доповнене

Видавець ФОП Марченко Т.В.

Львів 2025

УДК 544.36:544.341:61(075.8)

M42

*Рекомендовано Центральною методичною комісією
Української медичної стоматологічної академії як навчальний посібник
для здобувачів вищої освіти ступеня магістра, які навчаються за
спеціальностями 222 «Медицина», 228 «Педіатрія»
в закладах вищої освіти МОЗ України
(протокол №7 засідання Центральної методичної комісії
Української медичної стоматологічної академії від 22 квітня 2021 року)*

Автори:

Іващенко О.Д. – кандидат хімічних наук, доцент, завідувач кафедри медичної хімії;

Нікозять Ю.Б. – кандидат хімічних наук, доцент кафедри медичної хімії;

Копанцева Л.М. – викладач кафедри медичної хімії.

Рецензенти:

Шиян Н.І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри хімії та методики викладання хімії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка;

Крикунова В.Ю. – кандидат хімічних наук, професор кафедри біотехнології та хімії Полтавського державного аграрного університету.

M42 Медична хімія. Модуль I. Кислотно-основна рівновага та комплексоутворення в біологічних системах [для здобувачів вищої освіти медичних факультетів закладів вищої освіти МОЗ України] : навчальний посібник / Іващенко О.Д., Нікозять Ю.Б., Копанцева Л.М. – Львів, Видавець ФОП Марченко Т.В., 2025. – 114 с.

ISBN 978-617-8194-05-5

У навчальному посібнику «Медична хімія. Модуль I. Кислотно-основна рівновага та комплексоутворення в біологічних системах» наведено базові поняття, закони і методи загальної, біонеорганічної, аналітичної хімії в застосуванні до медико-біологічних проблем. Розглянуто хімічні властивості біологічних елементів і комплексних сполук та їх роль у життєдіяльності організму, а також вчення про розчини та загальні положення аналітичної хімії.

У Модулі I основну увагу приділено будові та реакційній здатності найбільш важливих біологічно активних молекул, теорії хімічного зв'язку в комплексних сполуках біометалів із біолігандами та ролі біогенних елементів у життєдіяльності організму.

УДК 544.36:544.341:61(075.8)

ISBN 978-617-8194-05-5

© Іващенко О.Д., Нікозять Ю.Б.,
Копанцева Л.М., 2025

© Видавець ФОП Марченко Т.В., 2025

ЗМІСТ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ХІМІЯ БІОГЕННИХ ЕЛЕМЕНТІВ. КОМПЛЕКСОУТВОРЕННЯ В БІОЛОГІЧНИХ РІДИНАХ	5
1. Біогенні елементи: біологічна роль, застосування в медицині	5
1.1. Біогенні s-елементи: біологічна роль, застосування в медицині.....	5
1.2. Біогенні p- елементи: біологічна роль, застосування в медицині.....	11
1.3. Біогенні d-елементи: біологічна роль, застосування в медицині.....	17
2. Комплексоутворення в біологічних системах	
2.1. Сучасні уявлення про будову комплексних сполук.....	23
2.2. Хімічний зв'язок у комплексних сполуках.....	27
2.3. Внутрішньокомплексні сполуки. Поліядерні комплекси.....	32
2.4. Ферум-, Кобальто-, Купрум- та цинковмісні біокомплексні сполуки. Поняття про металолігандний гомеостаз. Порушення гомеостазу.....	34
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. КИСЛОТНО-ОСНОВНІ РІВНОВАГИ В БІОЛОГІЧНИХ РІДИНАХ	41
3. Розчини у життєдіяльності організмів	41
3.1. Розчини. Склад розчин.....	42
3.2. Термодинаміка процесу розчинення.....	43
3.3. Розчинність газів у рідинах та її залежність від різних факторів. Закони Генрі, Дальтона.....	46
3.4. Розчинність рідин та твердих речовин.....	50
3.5. Величини, що характеризують кількісний склад розчинів.....	53

4. Кислотно-основна рівновага в організмі. Водневий показник біологічних рідин	57
4.1. Розчини електролітів	57
4.2. Дисоціація води. Йонний добуток води.....	64
4.3. Водневий показник біологічних рідин	66
4.4. Типи протолітичних реакцій.....	70
5. Основи титриметричного аналізу.....	74
5.1. Основи титриметричного аналізу.....	74
5.2. Методи титрування за типом реакції.....	80
6. Буферні системи, їх біологічна роль.....	84
6.1. Буферні системи	87
6.2. Буферна ємність. Буферні системи крові.....	91
7. Колігативні властивості розчинів	99
7.1. Колігативні властивості розбавлених розчинів.....	99
7.2. Колігативні властивості розчинів електролітів.....	107
Література	111
ДОДАТКИ	112

Навчально-методичне видання

ІВАЩЕНКО Олена Дмитрівна
НІКОЗЯТЬ Юлія Борисівна
КОПАНЦЕВА Лариса Миколаївна

МЕДИЧНА ХІМІЯ

МОДУЛЬ I

КИСЛОТНО-ОСНОВНА РІВНОВАГА ТА КОМПЛЕКСОУТВОРЕННЯ В БІОЛОГІЧНИХ СИСТЕМАХ

*для здобувачів вищої освіти медичних факультетів закладів вищої
освіти МОЗ України*

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

2-ге видання, виправлене і доповнене

Підп. до друку 26.03.2025 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Умовн. друк. арк. 6,63.

Видавець Марченко Т. В.
м. Львів-53, 79053, Україна, тел.: +38 (050) 370-19-57
e-mail: magnol06@ukr.net
<https://magnolia.lviv.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 6784 від 30.05.2019 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України.

Надруковано у друкарні видавця Марченко Т. В.